

DEN GAMLE BREDETVED SKOLE

FRA DEN FØRSTE SKOLELOVS DAGE

Af Georg Hansen.

I Aaret 1913 undergik Skoleforholdene i Aagerup Sogn ved Holbæk en Forandring, idet Sognets daværende »Centralskole« i Arnakke spaltedes, saaledes at Sognet nu fik to Skoler. Der blev bygget en Skole i den nordre Ende af Sognet, der hvor dettes Længdevej krydser Vejen fra Eriksholms Hovmarkshuse til Munkholm. Denne Skole fik Navnet Bredetved Skole, selv om den ligger ca. 1 km uden for denne Landsby og slet ikke paa dens Grund, men derimod paa Eriksholms Mark. Faa Aar senere flyttedes den »resterende« Del af Arnakke Skole til Sognets sydligere Landsby Aagerup, og dermed var man naaet til den samme Skoleplacering og med de samme Skolenavne, som Sognets oprindelige Skoleordning havde.

Den første Skoleordning i Aagerup Sogn har som i de fleste af Landets øvrige Sogne Aaret 1740 til Mærke-

Kildematerialet til efterfølgende Fremstilling findes paa Arkiverne i København. Paa Rigsarkivet er: Indberetninger til Skolekommissionerne 1735—42 og 1790 i disses Arkiver. Desuden Visitatsberetninger fra det 18. Aarhundrede, der dog ikke før Balle omtaler de enkelte Lærere og Skoler, men kun Sognene. Endelig er der Folketællingslisterne. Det egentlige „Lokalstof“ findes paa Landsarkivet. I Sjællands Bispearkiv findes 2 Pakker indeholdende Skolesager, her findes ogsaa Balles og Münters Visitatsberetninger. I Merløse Herreds Provstearkiv, Holbæk Amtsprövstearkiv, Tuse-Merløse Herreds Provstearkiv, Aagerup Sogns Præstearkiv og Eriksholms Godsarkiv findes særlige Protokoller over Visitats- og Synsforretninger, Eksamensprotokoller og Regnskaber samt enkelte Indberetninger, desuden Aktstykker vedrørende Skolesagsforhandlinger. Kortet findes paa Matrikelkortarkivet. Den af Steenwinkel citerede Beskrivelse findes i hans „Tanker om et Middel“, Side 29.

pæl, det Aar, da Chr. 6.s Plakat om Oprettelse af Skoler paa Landet udkom. Dermed være ikke sagt, at der ikke tidligere var givet Undervisning ude i de brede Lag, for det var der. Folkeundervisningen i Danmark er for saa vidt af gammel Dato, naar den Undervisning medregnes, som Kirken ydede gennem Præsterne og Degnene. Dens Maal var imidlertid kun at give Børnene saa megen Kundskab, at de kunde klare de almindeligste Spørgsmaal i deres »Kristendom«. Undervisningsfagene var da ogsaa kun Katekismus og Læsning — mindst af det sidste. Skriveundervisning endsige Regning forekom kun sjældent, og de faa Steder, den fandtes, ydedes den kun mod ekstra Betaling. Det var heller ikke saa nær alle Degne, der var i Stand til at give Undervisning i disse Fag, i alt Fald ikke i Regning. Thi vel var mange Degne Studenter; men lige saa ofte var det en tidligere Husmand eller anden Mand uden boglig Dannelse, der bestred Degneembedet, og hans Kundskaber rakte sjældent til, at han selv forstod Katekismen endsige at forklare den for Børnene. Han nøjedes med at kontrollere, om de kunde deres Remse og prøvede eventuelt paa at føre dem de første Trin ad Læsekunstens knudrede Vej.

Degnene kunde dog ikke saa nær selv overkomme at undervise alle Børnene, da der som Regel kun var en Degn i hvert Hovedsogn. Derfor holdt Bønderne ofte selv en Lærer, der skulde informere Børnene i de Distrikter, der var for fjerntliggende til, at de kunde søge Degneskolen. Disse Lærere var tiest endnu mere uvidende end Degnene selv. Tit var det Samfundets daarligste Elementer; thi Lønnen var meget ringe, f. Eks. Kosten og 4—6 Rigsdaler for en Vinter. Om Sommeren undervistes som Regel ikke. En saadan Lærer havde maaske en Vinter været Husmand, den følgende Lærer og derpaa maaske atter Husmand. Hans Kvalifikationer kunde ikke være fremragende.

Dertil foregik Undervisningen enten paa Omgang i Hjemmene, hvor Børnene saa mødte, og hvor Familien

ikke sjældent opholdt sig i Stuen, hvor Undervisningen foregik — »siddet man ikke her alle i en Stue, baade Forældre med deres Familie og Tyende, og nu Skoleholderen med Børnene, som midt under den blandede Lyd af Spinderokken, Karten, Snakken m. m. skal informere, hvad skal han kunne udrette«, siges der i Indberetningerne fra 1790 — eller ogsaa havde man lejet det billigst mulige Lokale eller havde eventuelt et Hus liggende hen til det Brug, som Regel forfaldent og elendigt. Nogle Steder foregik Undervisningen ogsaa i Skoleholderens egen Stue. Det var ikke meget, der kunde naas i disse Skoler, men vel dog noget.

En saadan Skole har der ogsaa været i Aagerup Sogn. Men den Slags Skoler regnedes der slet ikke med af Myndighederne. Thi da der i 1735 i Anledning af Chr. 6.s Skoleplaner udsendtes Forespørgsler til de lokale Myndigheder om, hvor mange Skoler der fandtes i deres Distrikt, blev Resultatet for hele Merløse Herred kun en eneste, nemlig den funderede Skole i Tersløse, og for hele Sjælland 196 inclusive de kgl. Skoler, d. v. s. Fr. 4.s (oprettet c. 1720) og hans Søster Sophie Hedvigs m. fl.s. Men i Virkeligheden blev der givet Undervisning mange flere Steder, i Merløse Herred i alt Fald 15—20 Steder.

I Indberetningen fra 1735 er der for Sjællands Vedkommende foreslaaet oprettet i alt 162 nye Skoler — senere 1737 256. Man mente saaledes, at et Skoletal paa i alt 358 kunde dække Behovet for Sjællands Vedkommende. Hvad Aagerup Sogn angaar, havde man foreslaaet Skolen lagt i Aagerup.

Den Skolekommission, som Chr. 6. havde nedsat til at tage sig af Sagen, udarbejdede et Forslag til en Skoleordning. Men man ønskede Spørgsmaalet behandlet paa et bredere Grundlag, hvorfor der 1737 nedsattes en ny Kommission. Denne krævede nye Indberetninger, og i disse foreslog man at lægge Aagerup Sogns Skole i Bredetved (snart skrevet som Bredtved og snart som Bretved). 1739 krævedes atter nye Indberetninger, og heri angaves Tho-

rup som et passende Sted at lægge den. Resultatet blev, at den kom til at ligge i Bredetved og blev bygget 1742, i hvilket Aar Undervisningen ogsaa begyndtes.

Derved kom Sognets Skole til at ligge i den ene Ende af dette, hvad der medførte, at Børnene fra Sognets modsatte Ende fik saa lang en Skolevej, at det næppe var at vente, at de skulde søge Skolen, især ikke i Betragtning af Vejenes slette Tilstand. Bønderne i denne Ende af Sognet klarede sig derfor stadig, som de havde gjort hidtil — med at have deres private Skole. Saadanne private Skoler var et Fænomen, der vedblivende var stærkt udbredt Landet over, da det Antal Skoler, der blev oprettet efter Plakaten af 1740 slet ikke var tilstrækkeligt og derfor havde alt for store Distrikter med uoverkommelige Skoleveje, særlig slemt var det i Jylland.

Reelt set har der da efter 1742 været to Skoler i Aagerup Sogn, den offentlige i Bredetved og en privat i Aagerup. Denne sidste beskrives i den lokale Indberetning 1735 saaledes: „udi Aagerup By er en Mand, som ringer Klokkerne etc. og tilligemed underviser Ungdommen der udi Sognet, han bor i et Hus fri for at svare Afgift og faar hvad Skolelon, som de unge, der undervises, kan give. Dersom Gaard og Husfolk der i Sognet kontribuerede noget til samme Skole, kunde det være til samme Gavnlighed, som om Skolen udi Tølløse By meldt er“, nemlig at de fattige Børn derved kunde undervises gratis. 1777 nævnes den som værende i et 6-Fags Hus tilhørende Eriksholm.

Denne Tilstand har været til 1785, da der ved Foundation fra Eriksholm oprettedes en offentlig Skole i Aagerup.

Skolen i Bredetved blev oprettet i Følge Plakaten af 1740, der var det sørgelige Resultat af de Skolelovsforhandlinger, som var blevet ført siden 1735.

I 1739 var Forhandlingerne blevet foreløbig afsluttet med Skoleforordningen af 23. Januar 1739, i hvilken der fastsattes bestemte Regler saavel for Skolens ydre som indre Liv og Forhold, herunder Bygninger, Undervisningsmateriale m. m. Men da man skulde til at føre Forordningen ud i Livet, viste det sig hurtigt, at den økono-

miske Baggrund for dens Gennemførelse fuldstændig manglede. Det førte med sig, at man maatte slaa af paa Kravene, og saaledes blev Forordningen af 1739 afløst af Plakaten af 29. April 1740.

I denne var en hel Del af Bestemmelserne fra 1739 vel stadig opretholdt, nemlig dem, der ikke krævede særlige økonomiske Ofre. De Bestemmelser, med hvilke det var Tilfældet, blev i det væsentlige strøget. Hvad der maatte anses for nødvendigt, overlodes det til Proprietærerne at skønne over, d. v. s., hvor mange Skoler der skulde oprettes, Skolegangsordningen og Lærerlønnen. Dette førte mange Steder til umulige ydre Forhold baade m. H. t. Løn og Bygninger.

Bredetved Skole blev dog ikke særlig haardt ramt heraf. Bygningen blev rigtignok kun paa 5 Fag, mens der i Forordningen af 1739 forlangtes 8—10. Men til Gængæld synes den at have været ordentlig bygget, idet den betegnes som bygget af Mur og Bindingsværk. Her forlangte Forordningen »god Bondebygning med Fodstykker af Eg og klinede Vægge«.

Det eneste, der meddeles om Skolens oprindelige Udseende er en Notits fra 1742 i en Oversigt over samtlige paa Sjælland oprettede Skoler, og det er i den, det siges, at det var en 5-Fags Bygning af Mur og Bindingsværk. Først fra 1783 findes der en Beskrivelse af den (Aagerup Præstearkiv). Den lyder saaledes:

„Bredetved Skole befindes for nærværende Tid i en meget slet Stand, dens Vinduer er meget brøstfældige baade paa Træ og Bly. Huset bestaar af 11 Fag med Skole og Stue, Køkken og Udhus iberegnet, hvoraf 3 Fag Udhus er nedfaldet; de øvrige er meget brøstfældige paa Tag, og en Del af Væggen er ogsaa brøstfældig, samt Fodstykker ved den søndre Side. Skorstenen behøver ogsaa at udpækkes og kalkes oven for Taget. Bagerovnen er i brugelig Stand, men det derover værende Skuer er brøstfældigt“.

Det ses heraf, at Skolehuset maa være blevet betydelig udvidet siden 1742.

Den næste Beskrivelse af det findes i Skolesynsprotokollen for 14/5 1805. Her siges Skolebygningen at være af 9 Fags Længde og 3 Fags Bredde, og da et Fag var 2,5 Alen — ifølge de Tegninger og Beskrivelser af Skolehuse, ved hvilke der findes angivet Maal — har Skolebygningen været 22,5 Alen lang og 7,5 Alen bred. Det er smallere end de fleste Skoler paa 9—10 Fag. De var gerne 5 Fag brede, saaledes ogsaa Fr. 4.s (12 Alen). 1805 nævnes desuden et Baghus paa 2 Fag.

I Aarene indtil 1805 har Skolebygningen altsaa undergaaet forskellige Forandringer. Man har engang mellem 1742 og 1783 ønsket at udvide den. Det kunde ogsaa godt gøres Behov. 94 Kvadratalen er en lille Plads, naar der skal indrettes baade Skolestue og Beboelse.

Skolestuen nævnes 1783 at være 3 Fag, ca. 56 Kvadratalen, men 1805 kun 2, ca. 38 Kvadratalen. At den oprindelig kun skulde have været af denne Størrelse, tør man ikke formode. Der var ganske vist mange Skoler, hvor den kun var 2 Fag, ogsaa i de nybyggede; men saa var de som Regel bredere, hvorimod der i gamle Skoler, især i Jylland, nævnes Skolelokaler paa 2×3 Fag, og derunder. Men naar man tager i Betragtning, at Bredetved Skole var nybygget 1742, og at den i al Fald officielt var regnet til at rumme hele Børnetallet i Aagerup Sogn — 1815 angaves 100 skolepligtige Børn. 1787 viser Folketællingslisterne 396 Personer i Aagerup Sogn. 1801 450. Men da Tjepperup og Dragerup af Asmindrup Sogn hørte med til Distriktet, og under Forudsætning af at man regner Skolebørnenes Antal til ca. $\frac{1}{4}$ af Befolkningen, omtrent som det er nu, kan man maaske sætte det til højst 65 omkring Midten af det 18. Aarhundrede — maa man sikkert regne med, at Skolelokalet ikke har været indskrænket til 2×3 Fag eller 38 Kvadratalen, hvilket vil sige omtrent 2 Børn pr. Kvadratalen uden Hensyntagen til den Plads, Borde og Bænke optog; men at den har været 3×4 Fag eller ca. 56 Kvadratalen, det saa meget mere

som den i 1783 angives til denne Størrelse, og det ikke var almindeligt, at man byggede Skolestuerne om, naar de blot var nogenlunde rimelige.

I Bredetved kunde man i og for sig godt have nøjedes med en Skolestue paa 2×3 Fag, selv om der har været 65 Børn. Thi om der end ved Beregningen af Lokalet har været regnet med 65, har der næppe nogen Sinde været saa mange i Skolen, i al Fald ikke til Stadighed. For det første fordi Privatskolen i Aagerup har været opretholdt til 1785, hvad der kan ses af et Fundatsudkast til Aagerup offentlige Skole, og en Del Børn følgelig er gaaet til denne, og for det andet fordi alle Børnene kun sjældent mødte i Skolen samtidig — Klassedeling brugtes i Almindelighed ikke. Forsømmelserne var alle Vegne store til Trods for temmelig strenge Bestemmelser om Straf herfor; men disse blev ikke og kunde ikke med Rimelighed forlanges overholdt. Alene de store Afstande umuliggjorde det, og Forældrenes manglende Interesse for Skolesagerne og Behov for Børnenes Arbejdskraft var en uovervindelig Hindring. Det har utvivlsomt hørt til Sjældenhederne, at der har været mere end 45 Børn i Skolestuen samtidig — det samme Tal, som synes at have været Maksimum efter den officielle Deling i 2 Skoledistrikter. Men det kan vel ogsaa betegnes som rigeligt, naar man tager i Betragtning, at der næppe har været mere end 3 Alen til Loftet, og Vinduerne endnu 1808 ikke kunde lukkes op.

Børneantallet har saaledes ikke kunnet give Anledning til Udvidelse af Skolestuen; derimod ses det, at den i 1805 kun er 2 Fag, altsaa indskrænket. Man har sagtens i 1742, da Skolen byggedes, beregnet et større Børneantal, end der faktisk har kunnet søge Skolen, og derfor bygget en 3×3 Fags Skolestue. Da Aagerup saa imidlertid har faaet sin funderede Skole, og Sognet er blevet delt i 2 Skoledistrikter, har man ved den Hovedreparation, der har fundet Sted af Bredetved Skole, antagelig temmelig

snart efter 1783, indskrænket Skolestuen til 2 Fag samtidig med, at Bygningen er blevet forkortet til 9.

Men har Skolestuen været 3 Fag, har der kun været 2 Fag til Lærerbolig, d. v. s. i alt 38 Kvadratalen, saa meget som en almindelig Stue i vore Dage. Der har ikke kunnet være mere end et Køkken og en Stue og saa maa-ske en Forstue fælles for Skolebørnene og Læreren. En Lejlighed af den Størrelse var imidlertid almindelig i Datidens Skoler. I Fr. 4.s Skoler bestod Lejligheden af 2 Værelser, Køkken og Spisekammer samt fælles Forstue, og deres Indretning blev taget til Forbillede for de fleste nybyggede Skoler. 9 og 10 Fags Skolerne byggedes som Regel nøjagtig saadan om end billigere end Fr. 4.s, og de mindre Skoler hentede Træk derfra. Men i flere gamle Skoler og ogsaa i de ny, man byggede langt ude i Vestjylland til 20 Rgd., var Forholdene saa indskrænkede, at Soverum, Opholdsstue og Skolestue var et og samme Værelse. Sammenlignet hermed var en Lejlighed som den oprindelige i Bredetved Skole luksuriøs; men set paa Baggrund af 10-Fags Skolerne har den været indskrænket, da der kun var eet Værelse foruden Køkken. Dels af den Grund, men vel snarere fordi der ingen Stald har været til den ene Ko og de 6 Faar, som det forudsattes, at Skoleholderen havde, og til hvilke Dyr Foder og Græsning indgik i Lønnen, har det været nødvendigt at foretage en Udvidelse af Skolehuset.

Naar omtrent denne er foregaaet, fremgaar af en Meddelelse fra 1783, hvori der staar »i alt 11 Fag, som tilhører Skolen og stod, førend den nuværende Skoleholder tiltraadte Skolen«, og dette siges at være sket i Aaret 1748 d. 10. September.

Allerede før der var gaaet 6 Aar, har man fundet det nødvendigt at udvide Skolehuset. Tilbygningen har været 6 Fag, og da der siges, at det 8. og 9. samt 10. og 11. Fag er Udhus, og at Skolen er 3 Fag, bliver der til Beboelseslejlighed i alt 4 Fag, der benævnes som »det første Fag af

Kammeret, det fjerde Fag over Køkken og Forstue og det andet og tredje Fag af Stuen«. Det er en Fordobling af Lejlighedens Størrelse.

1805 har Skolen »9 Fags Længde, 3 Bredde og et Baghus 2 Fag«. Sammenlagt bliver det ogsaa 11 Fag, blot fordelt paa 2 Bygninger. Af Beskrivelsen 1783 synes det klart at fremgaa, at alle 11 Fag har ligget samlet i een Bygning; der har saaledes oprindeligt ikke været noget Baghus. En Forklaring gaaende ud paa, at det 10. og 11. Fag skulde have ligget for sig selv, eller eventuelt at de 3 Fag Udhus, der var nedfaldet, skulde have udgjort en selvstændig Bygning, kan ganske vist ikke direkte modbevises.

Men den sandsynligste Forklaring paa Spørgsmaalet er dog den, at ved den Ombygning, der maa være sket engang mellem 1783 og 1805, har man valgt at gøre Skolehuset 2 Fag kortere og saa lægge 2 Fag Udhus for sig selv.

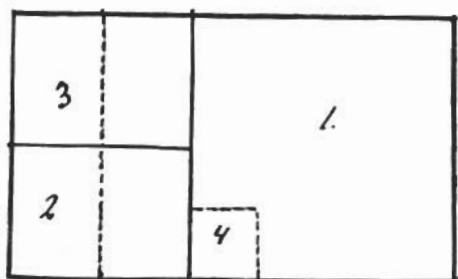
Grunden hertil? Ja noget bestemt kan ikke siges. Men man kunde fristes til at forklare det saaledes, at da man foretog den første Tilbygning — engang imellem 1742 og 1748 — har man anvendt ringere Materiale end oprindeligt, i al Fald til den Del, der omfattede Udhuset. Dette er saa, da det jo fremgaar af Beskrivelsen 1783, at Skolebygningen kun har været slet vedligeholdt, faldet sammen, og da man engang efter 1783 skulde til at reparere Skolen, har man valgt at anvende gode Materialer til selve Skolebygningen, omfattende Skolestue, Lejlighed og Stald, men har opført de 2 Fag Udhus af billigere Materiale og maaske ogsaa i mindre Bredde og Højde, hvad man ikke saa godt kan gøre i Forbindelse med den øvrige Bygning, hvorfor man har foretrukket at lægge dem som et selvstændigt Hus bagved.

Skolehuset har saaledes i Tiden fra 1742 til 1805 været ude for to fuldstændige Omkalfatringer, hvoraf den første forandrede det fra en 5-Fags Bygning til en 11-Fags Bygning, mens den anden forkortede denne til 9, men til Gengæld øgede Bygningernes Antal med een, et 2-Fags Baghus.

Det kunde nu være af Intereses at prøve at rekonstruere Skolehuset i dets forskellige Skikkelser, hvad der vel nogenlunde kan lade sig gøre ud fra de givne Beskrivelser, naar man stadig har Rytter-skolernes Grundplan for Øje, der dannede Forbillede for de fleste ny Skolebygninger.

Som omtalt bestod 5-Fags Bygningen af en 3-Fags Skolestue og en 2-Fags Lejlighed, der igen bestod af et Køkken og en Stue, og dens Grundplan maa da tænkes omtrent som hosstaaende Tegning.

En Skolebygning af en Grundplan omtrent som dette er det, der har dannet Udgangspunktet for den senere Tilbygning, og den kan, naar Beskrivelsens Nummerering af Fagene skal passe, kun være foregaaet paa den Maade, at der er foretaget Tilbygninger til begge Husets Ender. —

1. Skolestue, 2. Køkken, 3. Stue,
4. Gang.

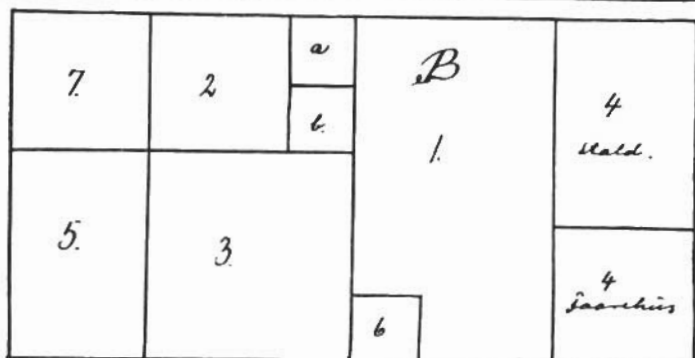
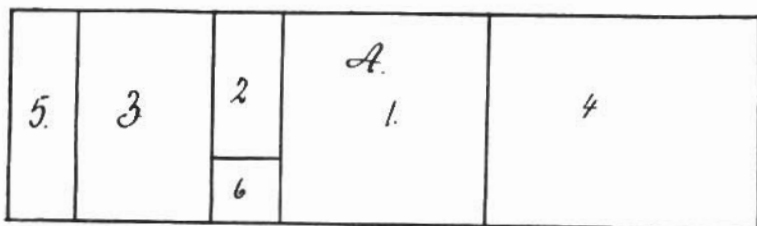
Gaar man ud fra Skolestuen, nævnes denne som 3 Fag, derefter kommer „det 1. Fag af Kammeret, det 4. Fag over Køkken og Forstue, det 2. og 3. Fag af Stuen, det 8. og 9. Fag, som er Udhus, og det 10. og 11., som ligeledes er Udhus“.

Da Køkkenet betegnes som det 4. Fag og Kammeret, af hvilket der ikke kan have været noget i 5-Fags Bygningen, som det første, bliver Skolestuens sidste Fag det 7. under Forudsætning af, at Køkkenet har beholdt samme Plads, hvilket det har været nødt til paa Grund af Skorsten og Bagerovn.

Køkkenet i 5-Fagsbygningen svarer til 3. og 4. Fag i 11-Fagsbygningen, der maa altsaa være bygget 2 Fag til i den Ende af Huset. Af disse to Fag betegnes det første som Kammeret, Det andet og tredje omfattede Stuen og det fjerde Køkken og Forstue. Køkkenet er blevet indskrænket til eet Fag, der i den modsatte Side af Huset i Stedet for Stue rummede Forstue. Det er sket ved, at den tidligere Gavlmur er flyttet et Fag ind i Huset, og samtidig er Skilrummet vel blevet flyttet, saa en større Del af Faget er blevet Køkken og en mindre Del Forstue.

Skolestuen er forblevet, som den var. Men til dens Gavlmur er føjet 4 Fag, der har rummet Udhuset, det 8., 9., 10. og 11. Fag. Paa den Maade kommer den oprindelige Skolebygning ifølge sin

Beskrivelse til at passe ind i den Beskrivelse, der er givet af 11-Fags Skolehuset. — Dette maa da have set omtrent saaledes ud:

- 1) Skolestue, 2) Køkken, 3) Stue, 4) Udhus, 5) Kammer, 6) Gang, 7) (Spise)kammer, a og b) Skorsten og Bagerovn.

En Sammenligning af denne Grundplan med Rytterskolernes (B) vil vise en Række Lighedspunkter. Det gælder for det første selve Bygningens Komposition, Skolestuen i Midten med Lejligheden paa den ene Side og Udhuset paa den anden, den fælles Forstue for Lærer og Skolebørn, den trefags Skolestue og Kammeret helt ude i Gavlen. Systemet i Bygningerne er ens. Men Detaillerne er vidt forskelligt udførte.

Skolehuset er her eet Fag længere, men til Gengæld to Fag smallere, d. v. s. at det er 17 kv. Fag mindre end Rytterskolerne og Flertallet af de øvrige 10-Fags Skoler. Den ringe Bredde er Aarsag til, at de enkelte Værelser er anderledes anbragte og har en helt anden Facon.

Forstuen kan vel begge Steder have haft omtrent samme Størrelse, 1 kv. Fag; men mens den i Fr. 4.s Skoler indtager et Hjørne af Skolestuen, ligger den her i Forlængelse af Køkkenet og sikkert ogsaa med Dør ind til dette. Køkkenet er her meget mindre; i Fr.

4.s Skoler 6 kv. Fag, her 2. Man maa derfor formode, at Skorstenen og Bagerovnen, som jo nævnes, har gaaet et Stykke ind i Skolestuen; thi $\frac{1}{2}$ Fags Bagerovn har næppe været synderlig beventd, og mindre end $\frac{1}{2}$ kv. Fags Køkkenplads kan man dog vel ikke regne med. Den Plads, som de har optaget i Skolestuen, har sikkert været omkring 1 kv. Fag, noget lignende som det Stykke, Forstuen i Fr. 4.s Skoler afskar. Maaske kan Skorsten og Bagerovn have vendt mod Væggen ud til Forstuen, og det har da kun været Skorstenen, der har staaet et Stykke ind i Skolestuen. Kammeret og Stuen har haft hele Husets Bredde; herom kan der ikke være Tvivl efter den Omtale, der gives af dem som omfattende henholdsvis det 1. og det 2. og 3. Fag. At der kun har været een af hver fremgaar af Udtrykkene Kammeret og Stuen — maaske har et Hjørne af denne været taget ind til Spisekammer. Kammeret i Fr. 4.s Skoler har været 2×3 Fag og Stuen 9 kv. Fag, mens det første her kun er 1×3 og Stuen 6 kv. Fag. Denne har været af samme Størrelse som Kammeret i Fr. 4.s Skoler, mens dette i Bredetved Skole kun har været halvt saa stort som hint. Lejligheden har i det hele taget været betydelig mindre, 12 kv. Fag mod 25 kv. Fag — knap halvt saa stor. Skolestuernes Maal har været henholdsvis 9 og 15 kv. Fag og Udhusenes 12 og 10. Der har været bedre Udhusplads i Bredetved end i de fra ny byggede 10-Fags Skoler, der som Regel var indrettet nøjagtig som Fr. 4.s, saaledes f. Eks. de 10-Fags Skoler, der byggedes i Bjeverskov Herred i det 18. Aarhundrede.

Sammenlignet med de Skoler, der fra ny blev bygget paa 10 Fag, kommer Bredetved Skole i anden Række. Men stilles den over for de Skoler, der enten indrettedes i gamle Gadehuse eller byggedes paa 4—6 Fag, er den langt bedre indrettet end disse. Den maa placeres blandt den bedst indrettede Fjerdedel af Danmarks Skolebygninger i det 18. Aarhundrede.

Den Ombygning, der er foregaaet mellem 1783 og 1805 har været langt mindre omkalfatrende end den foregaaende. Den har som nævnt medført, at Skolebygningen kun er blevet 9 Fag og Skolestuen kun 2. Til Gengæld er der blevet bygget et Baghus. Indskrænkningen af Skolestuen til 2 Fag er naturligt kommet Lejligheden til Gode, saa der er blevet et 2-Fags Køkken. 5 Fag Udhus har der i al Fald ikke været Brug for. Flytningen af Muren mellem

Køkken og Skolestue kan være foregaaet som et Led i Udbedringen af Skuret over Bagerovnen, der var brøstfældigt. Hvad var da naturligere, end at man, da Skolestuen efter Aagerup Skoles Oprettelse var rigelig stor, valgte at flytte Muren, saaledes at Bagerovn og Skorsten blev lukket helt ude fra denne.

Det er de Forandringer, der er foregaaet i Skolebygningens Indretning. Men hvordan har dens Ydre saa været?

Bredetved Skole har som de fleste andre Skoler set ud som en almindelig Bondebygning. For selv om 10-Fags Skolerne byggedes a la Rytterskolerne, stod de dog i mange Retninger tilbage for disse, idet de blev bygget langt billigere, fra 150—200 Rgd., mens Rytterskolerne havde kostet 550—600 Rgd. Det viste sig først og fremmest i Anvendelsen af daarligere Materiale, Straa til Tag, ringere Tømmer til Stolper og endelig i en lavere Loftshøjde, ca. 3—3½ Alen mod Rytterskolernes 4½ Alen til Bjælkerne.

Bredetved Skole maa da tænkes som et langt, smalt, straataækket, hvidkalket Hus med een Skorsten. Efter 1783 er Indgangen kommet til at sidde omtrent midt paa Husets Facade. Foran har der ligget Brosten. Hvor mange Vinduer, der har været, vides ikke; men de har været blyindfattede.

Inde i Huset har der sikkert ligget Brosten eller Mursten i Forstuen, maaske ogsaa i Køkkenet, fra hvilket der vel som i Rytterskolerne har været en Dør ud. Loftet har i Lejlighed og Skolestue været af Brædder, men over Stalden sandsynligvis kun et Stænge. Gulvene har været Ler-gulve; det var almindeligt baade i Skoler og Bøndergaarde, og det nævnes 1808 udtrykkeligt om Skolestuen, maaske har der dog været brolagt i Kammeret. Væggene har enten været raa eller kalkede og Loftshøjden omkring 3 Alen. Vinduerne var man ofte sparsomme med, saaledes nævnes, at i de nybyggede 10-Fags Skoler i Bjeverskov Herred var der kun eet Vindue i Skoleholderens Stue, her turde man

dog vel gætte paa 2, et i hver Væg. Dér var tre Vinduer i Skolestuen, maaske har det samme været Tilfældet her. I Rytterskolerne var der i alt 17 Vinduer a 24 Ruder. Disse Vinduer var sjældent til at aabne, heller ikke i Bredetved Skole, hvad der fremgaar af Skolesynsprotokollen 1808, hvor der staar »men Skolestuen har Lergulv og Vinduer, der ikke kan oplukkes«.

Udenomsbequemmelighederne har heller ikke været for store. 1783 klages der over, at der ingen Brønd er, en Mangel, der var meget almindelig. Om den er kommet senere, er tvivlsomt. Nødtørftshuse tør man heller ikke regne med. Saadanne fandtes saa godt som ikke, og det varede adskillige Aartier, før de blev almindelige. Endnu 1843 skrives i Skoledirektionens Indberetning fra Baag og Vends Herred: »I Aar er bleven opført Lokum for Skolebørnene ved 24 Skoler, hvor intet saadant tilforn fandtes«.

Alligevel maa Bredetved Skole, hvad Bygninger angaar, regnes til de bedste. Den daarlige Vedligeholdelse i det 18. Aarhundrede forandrer intet heri. Det var et almindeligt Fænomen. Ustandselig klages der i Indberetninger, Synsprotokoller og Visitatsberetninger over den slette Tilstand, som Skolebygningerne var i, og den manglende Vedligeholdelse.

Her skal nævnes et Eksempel fra de omtalte 10-Fags Skoler i Bjeverskov Herred. I Gunderup Skole, nybygget 1742, nævnes 1768 23 ituslaaede Ruder og 3 sprukne i Skolestuen, Loftet en Del aabent. Kobaasen faldet ned, 4 Ruder uden Bly, Brøndværket itu, et af de lange Borde borte og de to store sorte Tavler skilte ad i Samlingen, Stænget over Stalden mangler. 1770 var Skaderne dog i det væsentlige udbedret. Endnu ringere stillet var Lærer Tønnes Christensen i Hals 1802, han havde maattet lappe Skolehuset, for at kunne sidde torskoet, indtil Præsten endelig havde overladt ham et Lokale til Undervisningsbrug. Bredetved Skole var ikke ene om at være forsumt. Det er de færreste Skoler, der kan betegnes som vel vedligeholdte endnu i de første Aar af det 19. Aarhundrede.

Naar vi naar frem til Aarhundredskiftet, synes Bredetved Skole imidlertid til Stadighed at have været holdt i god Stand. 1805 hedder det: »Tag og alt i forsvarlig Stand. Dog Spækning og Kalkning udfordres«. 1808: »Skolestuen i Bredetved er rummelig nok efter Distriktets Størrelse, ligesom og Skolelæreren til Familie etc. har fornødent Husrum; men Skolestuen har Lergulv og Vinduer, der ikke kan oplukkes«. Det sidste var Forhold, man da begyndte at ønske anderledes. 1817 siges blot i Provste-synsprotokollen »behøves Spækning og Hvidtning, er i øvrigt anordningsmæssig« og 1824 »Bredetved Skole er vedligeholdt«. Gaar man Aagerup Sogns Skoleregnskaber igennem — det første fra 1808 — finder man ogsaa gentagne Gange Udgiftsposter til Reparation af Skolebygninger, saaledes i 1815 til Reparation paa begge Skoler 22 Rbd. 2 mk. og 1817 til Reparation paa Bredetved Skole alene 35 Rbd. 6 mk. 1818 blev der i Aagerup bygget en Skolestue paa 5 Fag til 195 Rbd. 5 mk. »da den gamle kun var 7 Alen lang, 6½ Alen bred og 3 Alen høj«. Den var dog altsaa større end den i Bredetved; men Børnetallet var ogsaa betydelig større det første Sted end det sidste.

Det ses heraf, at der dog blev ofret noget paa Vedligeholdelsen af Skolehusene i Aagerup Sogn. Reparationen paa Bredetved Skole 1817 har beløbet sig til mellem $\frac{1}{5}$ og $\frac{1}{6}$ af det, det kostede at bygge en 5-Fags Skolestue. Om der er blevet lagt Bræddegulv, kan vel være tvivlsomt. Gulvene er den Del af Skolebygningerne, der tiest klages over. Gang paa Gang møder man i Synsprotokollerne Bemærkninger som »Gulvet bør omlægges af brændte Sten eller Brædder« eller »Gulvet i Skolestuen bør hjælpes med nogle Sten«. Lergulv eller Stengulv var almindeligt langt ind i det 19. Aarhundrede.

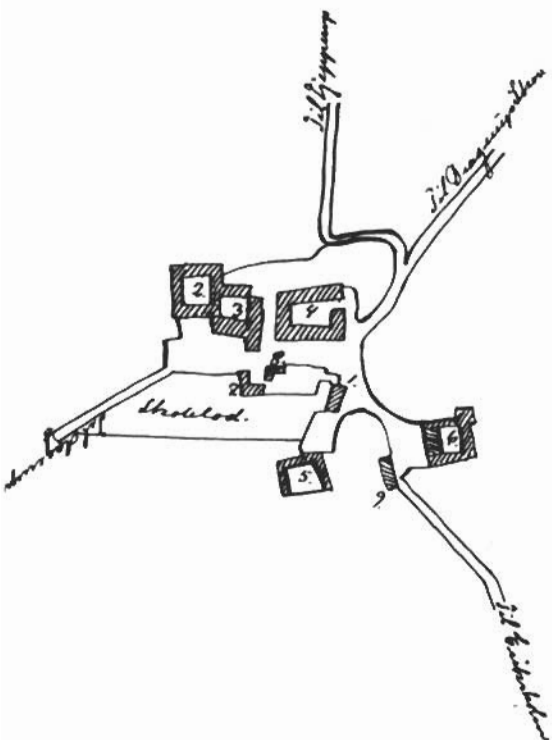
Det var selve Skolebygningen. Lad os, før vi gaar over til at se paa dens indre Udstyr og det Liv, der levedes der, ganske kort se paa, hvad det kan have kostet at bygge den. Det Overslag, der blev udarbejdet til en Skole

paa 10×5 Fag i Holbæk m. fl. Amter, beregnede Byggesum til 220—250 Rgd., alt eftersom der anvendtes Fyrretømmer eller Egetømmer. Tilbygningen til en Degnebolig — som Regel 3—5 Fag — ansattes til 112 til 124 Rgd. Andre Steder byggede man adskilligt billigere, saaledes mente Holsteinborg Godskontor, at Skolen i Boeslunde til 125 Rgd. var alt for dyr, og mange Steder ansaas en Pris paa 110 Rgd. for uoverkommelig. Nogle Steder især i Jylland klarede man sig med meget mindre, saaledes byggedes en 4-Fags Skole ofte for 45—70 Rgd., og ude i Klitterne vilde man nøjes med en Skole til 20 Rgd., om den maatte være som de Huse, Beboerne selv havde.

En Byggesum for Bredetved Skole er ikke angivet. Men i Betragtning af, at den var bygget af Mur og Bindingsværk og var 5 Fag, kan den vel have kostet omtrent den samme Sum, som var beregnet for Tilbygningen til en Degnebolig, ca. 120 Rgd. Hvor meget de senere Tilbygninger kan have beløbet sig til, er det vanskeligt at dømme om; den første har næppe været alt for bekostelig, siden den 1783 er faldet helt sammen. Den anden har heller ikke været uoverkommelig, da det kun drejede sig om Opbygningen af en Gavlgang og et lille Baghus samt Reparation af nogle Vægge.

Interessant er det, at Reparationen af Skolehuset i Bredetved 1783 var fordelt fagvis mellem Skoledistriktets forskellige Byer saaledes, at Aagerup skulde sørge for de 3 Fag Skolestue, Arnakke for det ene Fag Kammer, Kongstrup for Faget over Køkken og Forstue, Bredetved for de 2 Fag Stue, Thorup og »de tvende Mænd af Dragerup« for det 8. og 9. Fag af Udhuset og Tjepperup og de andre 2 Mænd af Dragerup for det 10. og 11. Fag ligeledes af Udhuset. Om det nu har været saadan, at de selv har skullet foretage Reparationen eller blot afholde Udgiften derved, siges ikke. Senere hen indgik Reparationsudgifterne i det samlede Regnskab og repareredes med de øvrige Udgifter paa hele Sognet.

Hvor har den gamle Bredetved Skole ligget? Den nuværende ligger som nævnt langt uden for Bredetved, omtrent midtvejs mellem Bredetved og Thorup. Paa Matrikelkortarkivet findes et Kort over Bredetved By

fra 1782, opmaalt til Udskiftning. Her findes Bredetved Skole ogsaa afsat, og det ses, at den har ligget omtrent midt i Byen. Huset mærket Nr. 1 er Skolen. Der var den Gang som nu 6 Gaarde i Byen; men Udskiftningen var ikke foretaget.

Hvordan Læreren møblerede sin Lejlighed, ved vi intet om; men efter hans Løn at dømme — han havde 1742 i aarlig Indtægt 24 Rgd., 25 Læs Tørv samt Græs og Foder til 1 Ko og 6 Faar — har det næppe været særlig flot. Det ansaa man øjensynligt

heller ikke for nødvendigt dengang.

Vigtigere end dette er det ogsaa at faa at vide, hvordan Skolestuen var udstyret. I 1783 bestod det samlede Inventarium i denne af »1 Bord og 2 Bænke, som nogenledes er i brugelig Stand, 1 Kakkellovn, som er brøstfældig. Desuden en brugbar Kakkellovn i Stuen«.

1742 var Inventaret i Nøraa Skole i Thisted Amt dette: 1 Jernkakkellovn, 1 Fyrrebord med Fod, 2 Bænke, 1 lang Fyrreskammel med 4 Ben, 1 Rum med 2 Hylder til Bøger. I Vorupør i samme Amt

var det: 1 Bord, hvorved højest kan sidde 8—10 Børn, naar de skriver. De øvrige Børn har intet at sidde ved. Befindes i Skolestuen nogle faste Bænke og 2 Skamler. (Aarbog for Thisted Amt). I Bjeverskov Skole var der 1761: 1 Jernkakkellovn, 1 Fyrrebord, 4 Fyrrebænke, 1 do. ubrugelig. Noget lignende var Inventaret i de andre Skoler i Bjeverskov Herred.

Inventariet i Bredetved Skole er daarligere end alle de her nævnte. Det saa meget mærkeligere, naar Skolen ellers er blevet udbygget til en 11-Fags Skole. Men det skyldes sikkert den ringe Interesse, der øjensynligt har været for Skolen hos dens Patroner, Peder Juel og Brinck Seidelin til Eriksholm.

Bordet og Bænkene var nedrammede i Gulvet, idet de kun bestod af 4 Pæle med Plade og Sæder af Brædder. Bemærkelsesværdigt for de nævnte Inventarier er det, at Bordpladsen er meget ringe. Hvis man regner med, at det daglige Skolebesøg i Bredetved Skole har ligget omkring 30 Børn, maaske lidt mere, har der ikke været Siddepladser endsige Bordplads til alle Børnene. Da Skolestuen i sin største Udstrækning gennem hele sin Eksistenstid har været 3 Fag = $7\frac{1}{2}$ Alen, kan Bord og Bænke ikke have været mere end 6 Alen lange — mindre end $1\frac{1}{2}$ Alen at fordele til Plads ved de to Bordender kan der ikke regnes, og har Læreren skullet sidde ved den ene Ende af Bordet, har det ikke slaaet til; hvis man regner det til 6 Alens Længde, kan der ikke have siddet mere end 19 Børn, og de har ikke haft for meget Albuerum. Alle Børn har altsaa ikke kunnet komme til at sidde ned samtidig. Men Staa-pladser var ogsaa et særdeles velkendt Fænomen i det 18. Aarhundredes Skoler, og tilstrækkelig Bordplads var kun sjældent for Haanden. Endnu Biskop Münter klager over dette Forhold og skylder det for at være Aarsag til den ringere Skrivefærdighed, der fandtes. Der var nogle Skoler, hvor der fandtes flere Borde, f. Eks. Sjørring, hvor der 1763 nævnes »tvende fastsatte Borde, tvende fastsatte Bænke og tvende Skamler, som alle er af Fyrrebrædder«,

i Kirkesaaby var der 3 Borde, angivet til hver at have Plads til ca. 15 Børn. Men de saa rigt udstyrede Skoler udgjorde kun et ringe Mindretal. I de fleste maatte man tit nøjes med at sidde paa Bænke uden Borde til eller ogsaa staa. Størstedelen af Skolestuerne var ogsaa for smaa til at rumme mere end eet Bord og saa nogle »løse« Bænke.

Da Aagerup funderede Skole er blevet oprettet 1785—planlagt allerede 1777 — har man bedre kunnet nøjes med eet Bord i Bredetved Skole; Distriktet er blevet delt, og Tjebberup og Dragerup skilt fra engang før 1808, da de omtales som havende hørt til Bredetved. Ganske vist maa det erindres, at Folketallet i Aagerup Sogn fra Folketællingen 1787 til den 1801 er steget fra 396 til 450, og deraf falder den overvejende Del paa Børnene, da det ikke er en stigende Hygiejne og forbedret Lægekunst, der spiller ind, ikke en forlænget Levetid, men derimod en øget Fødselshyppighed som Følge af den økonomiske Fremgang, der blev Landbruget til Del i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Tallet paa de Børn, der i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede mødte i Bredetved Skole, er imidlertid ikke steget mere, end at de let kunde rummes i en 2-Fags Skolestue og vel endda faa Siddeplads. Ved Visittats i Skolen 1804 nævnes 28, men 2 udeblev. 1805 31, hvoraf 21 var mødt, og 1806 44, men deraf var kun de 16 i Skole. 1808 siges da ogsaa som en Gang nævnt, at Skolestuen i Bredetved er rummelig nok efter Distriktets Størrelse, og Arnakke, der ellers hørte til Aagerup, foreslaas endog »paa Grund af Børnetallet« henlagt til Bredetved. 1815 var der 38 Børn i Bredetved og 62 i Aagerup, saa en Forandring i Skoledistrikternes Omfang kunde nok synes rimelig, siden Aagerup vedblivende havde saa mange flere Børn end Bredetved.

Om der før 1783 skulde have været et Bord til, er usandsynligt, men efter den Tid var der i al Fald ikke mere end eet, for i et Inventarium fra 1823 nævnes stadig kun

»1 Bord og 2 Bænke«. I øvrigt synes Inventariet i det 19. Aarhundrede at have nydt Gavn af en mere skoleinteresseret Patron, paa samme Maade som det var Tilfældet med Bygningen. Den første fuldstændige Inventarieliste er ganske vist fra 1823, men 1805 nævnes, at Skolestuen har en god Kakkelovn, og 1817 benævnes alt som anordningsmæssigt. Dette maa dog opfattes som sigtende til Forordningen af 1740 (1806) og ikke til den af 1814. I denne forlangtes nemlig, at Skolestuen skulde være af en passende Størrelse og have mindst 4 Alen til Bjælkerne. Vinduerne skulde kunne lukkes op og Gulvet være belagt enten med Brædder eller Mursten satte paa Kant. 4 Alen til Bjælkerne har der i al Fald ikke været, og m. H. t. Opfyldelsen af de øvrige Bestemmelser af 1814 har det sikkert ogsaa knebet. 1829 benævnes Forholdene i al Fald som ikke tidssvarende.

Foruden Bøger (se senere) nævnes i Inventariet fra 1823 2 Kakkellovne — den ene vel tilhørende Stuen — 1 Bord, 2 Bænke, 1 Boghylde, 10 Skrivetavler og 2 uden Rammer samt 6 Stk. Blæk- og Sandhuse. Børnetallet var da ca. 29 (1823). Samtidig saa den tilsvarende Liste for Naboskolen Grandløse (84 Børn) saaledes ud: 3 lange Borde og 7 lange Bænke, 2 Fajanceblækhorn, det ene i Kirken, 10 Blækhorn af Ler, 18 Regnetavler, de 8 beskadiget, 1 Lineal, 1 Blækdunk og 1 Reol. I Tuse Skole (81 Børn) var der et Kateder paa en Forhøjning, 8 lange Borde og 1 mindre Bord, en stor sort Trætavle og en mindre do., 40 gode Regnetavler og 5 beskadigede, 16 Tinblækhuse og 1 Kakkelovn.

I Forhold til Børnetallet maa Bredetved Skole m. H. t. Inventarium siges at staa nogenlunde paa Linie med de her nævnte Skoler, og Inventarier som disse betegner om end ikke Maksimum saa dog den bedste Halvdel. Baade m. H. t. Bygninger og Inventarium hørte Bredetved Skole i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede til dem, der var bedst udstyrede.

Det Distrikt, der var tillagt Bredetved Skole, omfattede indtil 1785 hele Aagerup Sogn. Den private Skole i Aagerup kom naturligtvis ikke den Sag ved. 1783 nævnes i Skoledistriktet Byerne Aagerup, Arnakke, Kongstrup, Thorup, Bredetved, Tjebberup og Dragerup. De to sidste laa uden for Aagerup Sogn; de tilhørte Grandløse Sogn, men var paa Grund af den lange Afstand til Grandløse Skole blevet henlagt under Bredetved. Engang mellem 1783 og 1808 blev de imidlertid lagt ind under deres Hjem-sogn, da man ansaa det for rettest, at Børnene gik i de Skoler, der sorterede under den Præst, de skulde konfirmeres hos. Desuden hørte Malthes Kro, Munkholm og Eriksholm til Bredetved Skoledistrikt. 1785 deltes dette, idet den søndre Del blev lagt ind under Aagerup Skole. Omkring 1820 omfattede Bredetved Skoledistrikt Byen Bredetved — 5 Gaarde — og Thorupgaarden med Tranebjerg-huset, i alt 6 Gaarde med 64 Tdr. 10 Skp. 1 Fjdk. 3 Alb. Hartkorn, 2 Huse med og 10 uden Jord. »I dette Skoledistrikt ligger ogsaa Herregaarden Eriksholm med Hartkorn fri Hovedgaardstakst 101 Td. 2 Skp. 2 Fjdk. 2 Alb. Iblant Husene er ikke regnede en 4 eller 5 Huse, som ligger omkring Herregaarden.« Disse havde ingen Jord, men beboedes af gifte Tjenestefolk.

Dette Omfang har Skoledistriktet efter al Sandsynlighed faaet 1785 paa det nær, at Tjebberup og Dragerup endnu da hørte med. Alt i alt bestod dette Distrikt, der havde omtrent samme Omfang som det, der hører til den nuværende Bredetved Skole, af 6 Bøndergaarde og 16 Huse. Den Del, der var lagt til Aagerup, omfattede i alt 15 Gaarde og 40 Huse, et Distrikt, der var betydelig større end det førstnævnte. Saadan forblev Distrikterne, indtil de forenedes 1829, da Sognet fik en ny Skoleordning.

Fra det 18. Aarhundrede foreligger der ikke noget Tal paa de skolepligtige Børn i Aagerup Sogn; som allerede nævnt vil 65 sikkert betegne Maksimum, det er saa vokset samtidig med, at Indbyggerantallet er steget. 1815

angives det til i alt 100 — Aagerup og Bredetved Skoler tilsammen; men 1829 opgives i alt kun 77 skolepligtige Børn.

En Række Talangivelser dels fra Præst- og Provste-visitatsberetninger og dels fra Bispevisitatser gør det muligt at gaa lidt nærmere ind paa Emnet. 1804 angives 28 Børn, 1805 31, 1806 44, 1810 32, 1815 38, 1818 34, og 1823 nævner Biskop Münter i sin Visitatsberetning 50 Børn i Bredetved Skole, men kun 29 i Aagerup. Naar denne Meddelelse sammenholdes med den Opgørelse, der foreligger fra 1829, og som viser 50 Børn i Aagerup og 27 i Bredetved, og der allerede 1825 omtales »det ringe Børnetal i Bredetved«, maa det anses for givet, at Tallene i Münters Visitatsberetning er ombyttede og skal være 29 i Bredetved og 50 i Aagerup.

Disse Børn mødte imidlertid næsten aldrig i Skolen paa en Gang. Forsømmelser var som nævnt meget almindelige. Forholdet er imidlertid vanskeligt at stille klart op, da der ved Præstevisitatsernes Talangivelser snart staar anført, at det drejer sig om ældste Klasse, snart at det er om yngste eller om begge Klasser samtidig, men tiest staar der ingen Ting. En Sammenligning vanskeliggøres saaledes. Men Klager over Forsømmelserne træffes stadig i stort Omfang. 1804 var 2 af de 28 Børn udeblevet, »de skal angives, da de altid forsømmer Skolen«, skrives der. Ved samme Lejlighed 1805 var der kun 21 af 31. Men værst var det ved Provstens Besøg 1806; thi da var der af 44 Børn kun mødt 16. De 11 siges aldrig at møde og de 5 kun sjældent. Biskop Münter klager ogsaa over den mangelfulde Skolegang. »Ogsaa i disse Skoler har Forsømmelsen været meget for stor, og bør den standses ved alvorlig Overholdelse af Reglementet«, skriver han 1812 efter en Visitats i Aagerup Sogn.

Ved Præstebesøgene 1805 var der d. 19/2 14 Børn i Skole, d. 7/5 12, d. 6/11 13, d. 16/12 18. Hvis disse Tal omfatter begge Klasser — om der overhovedet har været

en Klasedeling, det vekslede undertiden fra det ene Aar til det andet — turde det være et ringe Besøg, eftersom der var 31 Børn i Skolen; de tre Gange har der været under 50 pCt. 1806 var der d. 5/3 19 og d. 15/12 15, da angaves Børnetallet til 44, saa da har Besøget været endnu ringere. Men maaske omfatter Tallene paa de mødte kun den ene Klasse; Mandefaldet ved Provstvisitatsen bliver i saa Fald mindre grelt. 20. Marts 1809 var der mødt 11 Børn, deraf 6 fra 2. Klasse, 3 under 6 Aar og 2 fra 1. Klasse. Det maa kaldes en lille, men broget Forsamling. Heraf synes det klart at fremgaa, at der har været Klasedeling; men den har dog kun haft ringe Betydning, siden der findes Børn af begge Klasser i Skolen samtidig. Der kunde naturligvis foreligge ekstraordinære Omstændigheder som Eksamen eller lignende; men noget saadant nævnes ikke om paagældende Dato, hvilket ellers er almindeligt i Protokollen, naar noget saadant er forefaldet, i saa Fald vilde der ogsaa være mødt flere Børn. 7/12 samme Aar var der 16 Børn af begge Klasser; hvis Børnetallet da har været omtrent som 1810 32, hvad der er sandsynligt, har Mødeprocenten altsaa været 50. 1817 var der 24/2 9 Børn af begge Klasser, d. 9/7 2 af nederste, 16/12 21 af 1. Klasse, 22/12 14 af 1. Disse Tal viser i al Fald betydelige Forsømmelser, for den samme Klasse en Dag 21 Børn og 6 Dage senere 14. Før der har dog ikke været 7 Børn under 6 Aar. 4/2 1819 mødte af et Børnetal paa et Par og tredive 24 og 11/2 samme Aar 23 af begge Klasser.

At der har været Børn under 6 Aar i en Klasse, maa regnes til Undtagelserne. De Steder, hvor der er anført Alder for Børnene, møder man det ikke ret ofte; den almindelige Mindstealder er 6 Aar.

Da der ingen Forsømmelseslister er bevaret fra Bredeved Skole, er vi afskaaret fra at faa en mere præcis Forestilling om Forsømmelsernes Omfang. Det ovenanførte viser imidlertid klart, at store Forsømmelser

hørte til Dagens Orden her som i Landets andre Skoler; at 50 pCt. af Børnene var fraværende var ikke ualmindeligt. Til Sammenligning skal anføres nogle Tal fra Birkerød Skole (Lyng-Kronborg Herred). Her blev i Maanederne April, Juni, Juli 1829 af 50 Børn forsømt i alt 309 Dage, deraf forsømte den, der var mest fraværende 14½ Dag, og den, der var mindst 1½ Dag. Der var 4, der havde forsømt 1½ Dag, de øvrige derover, og alle Børn havde forsømt. Den samlede Bødesum var 19 Rbd. 1 mk. 11 sk. 1915 blev der i Aagerup Sogn — begge Skoler iberegnet betalt 19 Rbd. 3 mk. 12 sk. i Mulkt for Skoleforsømmelser. Mulktbeløbene siger imidlertid ingenting om Forsømmelsernes Størrelser, da det var meget almindeligt, at Læreren og Præsten saa gennem Fingre hermed for at undgaa Ubehageligheder som f. Eks. at blive snydt for Offer eller Tiende af dem, der havde skullet betale Mulkt, hvilket var et af Beboerne almindeligt anvendt Middel over for særlig nidkære Embedsmænd. Derfor er det næppe uden Grund, at Biskop Münter ved Visitatsen 1812 peger paa, at en alvorligere Overholdelse af Reglementet vilde være et Middel til at indskrænke Forsømmelserne.

De ovenanførte Tal viser, at baade Bredetved og Birkerød Skoler havde drabeligt med Forsømmelser. Disse var overalt gennem hele det 19. Aarhundrede en alvorlig Brist i Skolemekanismen. Børnene var en alt for betydelig og billig Arbejdskraft til, at Forældrene gav Slip paa dem, for at de kunde komme i Skole, en Institution, der af mange stilledes paa lige Fod med »andre af Livets Byrder«.

Det var lidt om Skoledistriktet og de Elever, der kom derfra. Men hvem var nu de Lærere, der underviste Børnene i denne Skole? Der kendes med Sikkerhed tre. Den første Lærer ved Skolen var **A n d r e a s H a n s e n**, der var ustuderet. Den anden var **P e d e r M a d s e n A r r a b o** og den tredie **H a n s O l s e n**, der i Münters Visitatsberetning betegnes som Husmand.

Det synes ikke at have været særlig kvalificerede

Lærere. De Krav, en Mand skulde opfylde for at blive Lærer i Datidens Folkeskole, var fastsat i Anordningen af 1739 og bestemte, at vedkommende skulde være fyldt 22 Aar og have bestaaet en Prøve for Provst og Sognepræst, ved hvilken han skulde godtgøre, at han kunde undervise Børn i at læse, forstod Katekismen og kunde katekisere fatteligt over den, havde Vidnesbyrd om ulasteligt Forhold »især at han ej bander, lyver eller er tilgenegen til Drukkenskab, Liderlighed og Ufredelighed«, samt skrev og regnede saa godt, som det i hans Skole behøvedes, og kunde undervise deri samt skrive Dansk ortografisk. De, der bestod Prøven, fik en Attest for Lærerdygtighed af Provsten.

Den Del af Skoleholderne, der tillige var Degne, skulde fyldestgøre alle 4 Punkter, men for andre Skoleholdere var kun Kravet om moralsk Vandel uomgængeligt. Det var i Pietismens Tidsalder, at disse Bestemmelser kom til Verden. Man lagde stærk Vægt paa Overholdelsen af de moralske Forskrifter. Chr. 6. udstedte en Forordning, der fastsatte, at de Ansøgere til Præste- eller Skolekald, »hvis Hustruer er komne for tidlig i Barselseng efter deres Bryllup« eller som paa anden Maade havde forsyndet sig mod god Morals Bud, først kunde komme i Betragtning efter 2 Aars Forløb, saafremt de da havde faaet Oprensning, med mindre de da søgte om Dispensation fra Reglementet, og denne bevilgedes dem.

Om Lærerne ved Bredetved Skole var godkendt af Provsten vides ikke med Bestemthed. Det synes ikke at have været Tilfældet med Hans Olsen, siden han i 1808 ikke kunde opfylde Bestemmelserne; om de to foregaaende kan intet siges.

Kendskabet til den første Lærer, **A n d r e a s H a n s e n**, indskrænker sig til, at vi ved, at han var ustuderet og Lærer fra 1742 og vel sagtens til 1748, da udnævnes han til Degn i Søstrup, da **P e d e r M a d s e n A r r a b o** tiltraadte Stillingen. Peder Arrabo har da været 44 Aar —

idet han 1783 nævnes som værende 79 Aar gammel — men til Trods herfor bestred han Embedet mere end en Menneskealder. I Folketællingslisterne fra 1787 omtales han som Skoleholder i en Alder af 83 Aar. Han er da gift og i sit andet Ægteskab. Hans Kone hed Helene Olsdatter og var i sit første Ægteskab og i en Alder af 57 Aar. De havde en 19-aarig Datter, Charlotte Marie. Hans Kvalifikationer eller Dygtighed som Lærer ved vi intet om.

Derimod findes der temmelig gode Oplysninger om Hans Olsen. Aaret for hans Tiltrædelse kendes imidlertid ikke. I Folketællingslisterne fra 1801 nævnes han som Skoleholder. Han er da 35 Aar og gift første Gang med Kristine Frederiksdatter, der er 38 Aar og gift anden Gang. Der nævnes en Søn af dem, Peder Hansen, 7 Aar. Det kan ikke med Bestemthed siges, om Hans Olsen er Peder Arrabos Eftermand. Hans Alder har ikke hindret ham i at blive det, da han var 22 Aar 1788. Han synes at have været en middelgod Lærer. 1802 skriver Biskop Balle om ham i sin Visitatsbog: »Skoleholder Hans Olsen underviste med Flid, og Læsning og Religionskundskab var hos de fleste meget god«. 1805 benævnes han som en flittig og omhyggelig Bondemand. 1808 siges der om ham, at han ikke kan opfylde alle Reglementets Bestemmelser. Sangen mestrede han heller ikke ganske, »da synger han vel de almindeligste Salmer rigtigt, men ikke i en ren Tone«, og saa tilføjes der »er fra først af og i Opdragelse Bønderkarl, men skikkelig i Embedet efter Evne«. Efter Præstevisitatsprotokollen at dømme synes hans Undervisning ogsaa at have været rimelig.

1812 visiterede Biskop Münter Sognet, og sit Indtryk af Skolens Tilstand udtrykker han saaledes: »I begge Skoler Skrivning og Regning ret god, dog i Bredetved Skole en Grad bedre end i Aagerup, derimod var jeg mere fornøjet med Religionsundervisningen i Aagerup Skole, da den duelige Lærer, Studiosus Møllers Katekisation var meget god og solid, mens Læreren i Bredetved Skole, Hans

Møller, især feiled i at være alt for hurtig, skønt jeg ikke var utilfreds med ham. I Regning er der gjort skjøn Fremgang i Aagerup«.

Her nævnes Hans Møller som Lærer i Bredetved. Det maa sikkert være de lærde Tanker, der har spillet Bispen et Puds, saa han har givet Læreren i Bredetved det samme Efternavn som ham i Aagerup, for i Bilagene til Regnskaberne og i disse selv finder vi stadig Hans Olsens Underskrift og Navn, og da det ikke var almindeligt at holde Vikar i Tilfælde af Sygdom, kan man næppe lægge Forklaringen her hen; om saa havde været, vilde det sikkert være blevet bemærket i Protokollen.

1823 visiterede Biskop Münter anden Gang i Bredetved Skole og skriver herom, at han var temmelig tilfreds; men Læreren, som han denne Gang benævner Hans Olsen, var syg. Han betegner ham som Husmand.

18. August 1825 døde Hans Olsen, og Undervisningen i Bredetved lagdes da foreløbig hen under Lærer Nielsen i Aagerup, der var Seminarist fra Brahetrolleborg.

Forordningen af 1739 fastsatte de obligatoriske Undervisningsfag til Læsning og Katekismus. I Regning og Skrivning skulde de Børn undervises, hvis Forældre forlangte det, og som betalte ekstra derfor. De Bøger, der blev anvendt til Undervisningsbrug, var ABC-er Katekismer og Forklaringer hertil, Davids Psalmer, Ny Testamente og Psalmebøger. Forordningen forlangte endvidere til Lærerens Brug en Bibel. Desuden skulde der i Skolen være 2 sorte Tavler, 2 Blækhorn og 2 stærke Liniealer til de Børn, som lærte at skrive. Man regnede med, at det kun var faa, der ønskede at mestre denne Kunst, og man syntes at have regnet rigtigt at dømme efter Skoleinventarier og de faa Beretninger om Undervisningen, der findes.

1742 bestod Undervisningsmaterialet i Nøraa Skole af 2 ABC-er, 4 Katekismer, 2 Evangeliebøger, 5 Spørgsmaal (Pontoppidans). 1758 var det blevet foreget og omfattede da 1 Bibel, 1 Rostochs Huspostil, 6 Pontoppidans Spørgsmaal, 6 Evangeliebøger, 4 Kate-

kismer og 6 ABC-er, 2 sorte Tavler omtales ikke; deraf tør man vel ikke slutte, at de ikke har eksisteret; men det maa dog hertil siges, at i Inventarielisterne fra Aartierne efter Aarhundredskiftet findes saa godt som alle Vegne omtalt sorte Tavler og Regnetavler, mens det kun er Tilfældet ganske faa Steder i Inventarierne fra Midten af det 18. Aarhundrede; det er derfor sandsynligt, at de ikke har været der. Om de har været i Nøraa er underordnet, Faktum er, at der var et meget stort Antal af Skolerne, hvor de manglede. I en af 10-Fags Skolerne i Bjeverskov Herred var der 1 Bibel uden Bind, 4 Ny Testamenter, 4 gl. Davids Psalter, 4 gl. Psalmebøger, 2 ny do., 3 Pontoppidans Forklaringer, 4 gl. do., 6 Evangeliebøger, 2 Katekismer, 6 gl. do., 8 ny ABC-Bøger. Noget lignende var Inventaret i de andre 10-Fags Skoler i samme Herred. Helier ikke her nævnes sorte Tavler eller andet Skrivemateriale. Men vi saa jo dog før, at de fandtes i Gunderup Skole, saa i nogle af dem har de i alt Fald været.

I Bredetved Skole klarede man sig i det 18. Aarhundrede med mindre. Det hele Undervisningsapparat bestod 1783 af en gammel Bibel, hertil føjede man dog i 1792 en Psalmebog. Det var alle de Undervisningsmidler, som en Mængde Skoler gennem det 18. Aarhundrede var udstyrede med. Alene denne Kendsgerning sætter en snæver Grænse for, hvor meget man kunde naa i en saadan Skole, om Læreren saa var nok saa flittig og ihærdig; thi man tør ikke regne med, at Fortællekunsten var saa stærkt udbredt, at den kunde bøde paa det mangelfulde Bogudstyr; de Lærere, der har kunnet anvende den, tælles sikkert med et tocifret Tal; men med de bare Næver har der dog intet kunnet udrettes, og med een Bibel ikke stort mere. At Børnene selv ejede de Bøger, de skulde bruge, er der kun faa Vidnesbyrd om; for deres Vedkommende, som er kommet fra de mest velhavende Steder, har det maaske været Tilfældet. Men i mange Hjem fandtes overhovedet ikke Bøger, omend man nok spredt her og der i Skifteprotokollerne fra Midten af det 18. Aarhundrede finder en Bibel eller et Par opbyggelige Bøger nævnte. De har kun været faa i hvert Skoledistrikt. Saa omend nogle Elever har mødt med en Bibel eller en Huspostil, har det ikke saa nær kunnet

dække det nødtørftigste Behov; dertil turde Bibelen være en temmelig uheldig Bog at lægge til Grund for Undervisningen i Stavning. Bedre stillet blev man de fleste Steder hen mod Aarhundredets Slutning, idet der da efterhaanden ved Indsamlinger i Kirkerne og Midler fra de faste Skolebøsser skaffedes nogle Bøger til Skolernes Undervisning. Men 1783 var man altsaa ikke naaet saa vidt i Bredetved.

At der skulde have været sorte Tavler eller andet Skrivemateriale, kan man vist anse for udelukket. De, der i denne Ende af Sognet har ønsket, at deres Børn skulde være den vanskelige Skrivekunst voksen, har ikke været mange, og i den anden Ende næppe synderlig flere, siden Forholdene dør var af omtrent samme Kvalitet. Om det virkelig er lykkedes Peder Arrabo at lære Børnene at læse, maa det kaldes et godt Resultat. Men i 1787, da han var 83 Aar, har det ogsaa nok skortet ikke saa lidt derpaa, han kan maaske selv have haft sit Besvær dermed.

Bredetved Skole har i det 18. Aarhundrede hørt til den store Del af Skolerne, der saa godt som manglede Undervisningsmateriale. Ringere stillet end her var man dog de Steder, hvor man baade manglede Undervisningsmateriale og Skolelokale, hvad enten det nu var, fordi der ikke fandtes et saadant, eller det var, fordi det var ubrugeligt. I Sonnerup i Hornsherred brugtes Skolestuen kun ved Visitatser, ellers læste man i Lærerens Stue.

Efter Bredetved Skoles anden Ombygning er Undervisningsmaterialet sikkert ogsaa blevet forøget, ligesom det blev almindeligere i Skolerne at undervise i Skrivning og Regning. Man kan tænke sig, at der med den nye Lærer, Hans Olsen, er blevet drejet over i et andet Spor. Sikre Oplysninger findes først efter Aarhundredskiftet; men det allerede nævnte skal ikke gentages. Skolens Undervisning har efter det at dømme været ordentlig. 1806 siges »der var nogenlunde Kundskaber«. 1810 omtales følgende Fag: Bogstavlæsning, Skriftlæsning, Lærebog, Bibelsk-

historie, Skrivning og Regning — efter Forordningen 1806, der gjaldt for Øerne, var Skrivning og Regning ligestillet med Læsning og Religion — Børnene var i alt 32 og i en Alder begge Klasser iberegnet fra 6—11 Aar. Alle Børn med Undtagelse af 2 betegnes som læsende, de 2 stavede. I ældste Klasse, der bestod af 6, syntes alle at have læst taaleligt. I Lærebog havde 5 af ældste Klasse læst den hele, den 6. seks Kapitler. I yngste Klasse havde et Par læst hele Bogen, nogle 2—5 Kapitler, og enkelte betegnes som begyndt. I de øvrige Fag var Stillingen noget lignende.

1818 var Fagene i yngste Klasse: Bogstavering, Udenadstavning, Boglæsning, Forstandsøvelser, Talskrivning, Bogstavskrivning og Taltælling. I ældste Klasse var de Boglæsning, Religion, Bibelskhistorie, Skrivning, Skriftlæsning, Regning paa Tavle, Hovedregning og Almennyttig Kundskab. De Fag, der stod bedst (ældste Klasse), var Læsning, Religion, Bibelskhistorie og Skrivning, daarligst var Tavleregning og Skriftlæsning, lidt bedre Hovedregning. Denne Bedømmelse er foretaget paa Grundlag af en Række Talkarakterer, der er anført i Eksamensprotokollen for nævnte Aar. De gaar fra 6 og nedad. I de bedste Fag ligger Gennemsnittet mellem 3 og 4; men i Tavleregning er den højeste Karakter 3, og den har kun 3, de øvrige har 2, og nogle er der ingen Karakter anført ved, simpelt hen fordi de ikke har deltaget. I Aagerup Skole er Resultatet lignende, dog bedre i Tavleregning.

1823 giver Biskop Münter ved sin Visitats følgende Bedømmelse: Læsning g, Skrivning tg, Kristendom intet, da Skolelæreren var syg, og i Hovedregning g. Disse Karakterer bør dog ikke tillægges for megen Vægt, g betyder saa meget som, at der er nogenlunde ordentlige Kundskaaber, og tg at der er en Del Mangler.

Fra 1823 findes en Inventarieliste, der ogsaa omfatter Undervisningsmaterialet. Det bestod da af: 1 Bibel, 7 Psalmebøger, 5 Viisdomsbøger, 8 Rocows (Børneven), 10 ABC-er, 9 Rønnes kort Udtog af F. Rasmussen, 10 Sange

af D. Smidt i Anledning af Jubelfesten, Allehaande nyttig Undervisning af Crarup, 6 Stk. Blæk- og Sandhuse. Noget lignende var Undervisningsmaterialet i Aagerup, men her fandtes Landkort.

I Ugerløse saa det i 1817 saaledes ud: 1 sortmalet Træskole-tavle, 10 mindre Regnetavler, 3 gamle Lerblækhuse, 1 Stk. Nød- og Hjelpebog ved Hasse, 2 Stk. Viisdomsbøger af Staal, 14 Stk. Læse-bøger af Thonboe, 18 Stk. do. af Rønne, 16 Stk. af Rasmussens ABC., 8 Stk. Næring for den sunde Menneskeforstand af Thieme, 6 Eksempelbøger af Snell, 6 ABC-Afløsninger af Rasmussen, 6 bibel-ske Historier af Thonboe, 2 Stk. Indledning til flere Kundskaber af Rasmussen, 1 Stk. Forsøg til Frødelunds Katekismus af Bojesen, 1 Stk. Undervisning i Religion af Holm, 1 Stk. Materiale til For-standsovelser af Jørgensen, 1 Stk. Vejledning til Undervisning i Modersmaalet af Birch, 1 Stk. Udtog af den danske Sproglære af Birch, 1 Landkort over Europa og 1 mindre do. over Danmark.

I Ugerløse Skole var der 1823 89 Børn, i Bredetved paa samme Tid omkring 30. Omkring 1820 staar Bredetved Skole m. H. t. Undervisningsmateriale om ikke blandt de allerførste saa dog i den bedste Halvdel. Men der er ikke omtalt nogen sort Tavle og heller ikke Landkort. Det sidste var begyndt at blive almindeligt.

Men sammenligner man Undervisningsmaterialerne fra 1783 med dem, der fandtes 1823, maa man dog indrømme, at det er enorme Fremskridt, der er foregaaet i de forløbne 40 Aar. Skolen er kommet med i den Udvikling, der fandt Sted i disse Aar. Der var rigtignok ogsaa 2 ny Skolelove, 1806 og 1814, til at skubbe paa. Sligt betød dog den Gang langt mindre end nu. Før efter 1848 kan man ikke regne med, at Skoleloven af 1814 var fyldestgjort over hele Lan-det, saa Bredetved Skole kunde endnu i 1823 godt have siddet baade den og den foregaaende overhørig. Det har den imidlertid ikke gjort, i al Fald ikke den af 1806. Skole-loven 1814 fastsatte Fagene til Religion, Regning, Skriv-ning og Læsning, desuden ønskedes Sangundervisning og, hvor Læreren kunde det, Gymnastik. Der foreligger intet Vidnesbyrd om, at der har været Gymnastikundervisning

i Bredetved Skole; Hans Olsen har sikkert ikke været kvalificeret til at give den. Men m. H. t. de øvrige Fag var Bestemmelserne opfyldte. Ogsaa hvad Undervisningen angaar, har Bredetved Skole i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede staaet paa Højde med sin Tid.

Det kunde være interessant at danne sig et Billede af, hvordan det daglige Liv kan have formet sig i det 18. Aarhundredes Skoler. De store Træk har naturligvis været ens, hvad enten det er Bredetved Skole eller en anden Skole, det drejer sig om. Her skal da meddeles nogle faa Træk, hentet forskellige Steder fra, der kan tjene til at give et Indtryk deraf.

De ydre Rammer — det er Lokalernes Størrelse, Indretning og Udstyr — har her været af afgørende Betydning. De var som alt nævnt ikke de bedste. Man forestille sig Skolen en Vinterdag — om Sommeren var der kun lidt eller slet ingen Skolegang. I den lille lavloftede Skolestue med Lergulv sidder Læreren og Børnene. Efterhaanden som den indslæbte Sne smelter, bliver Gulvet blødt og Børnenes Tøj fugtigt; den Dunst, som dette udsender, blandes med Lugten fra Madpakkerne, der ligger i Skolestuen, med Kakkellovnens Røg — ofte var det en »Grydeovn« eller »Lerovn«, der kun varmede lidt, men til Gengæld fyldte Lokalet med des mere Røg — og med Lugten af Lærerenes røgen Tobak. Naar dertil kommer den ulidelige Stank, som snavsede og urenlige Børn spreder omkring sig — man maa huske, at vi befinder os i det Aarhundrede, da en Jyde uden Fnat ingen rigtig Jyde var, og da Utøj, Skab og lignende var almindelig gængse — og i Betragtning af, at Vinduerne yderst sjældent kunde lukkes op, og da kun et enkelt, og at Rengøringen i Skolestuen indskrænkede sig til at holde denne rydelig og fremkommelig — der kunde ofte staa Bøtter, Melsække, Klædekister, ja, endog Sengesteder —, forstaar man, at Skolens Hygiejne ofte var saadan, at den alene var i Stand til at sætte Punktum for al særlig Udfoldelse af Energi eller Arbejdslyst. Aar-

hus Stiftsøvrighed siger da ogsaa i Indberetningerne 1790, at om der kunde ske nogen Forbedring i de hygiejniske Forhold, »var det godt for Børnenes saavel som Lærerens Sundhed«.

Dette gjorde det ikke lettere for Læreren at holde Disciplin endsigte at samle Opmærksomheden hos sig selv og Børnene om de i Forvejen lidet spændende Emner, det 18. Aarhundredes Skoler drøftede. Terping af Katekismus og Bogstaver har ikke dengang saa lidt som senere udøvet nogen stor Tiltrækning paa Børnene, og slet ikke naar Materialet til »Anskueliggørelsen« af Undervisningen manglede. Det var ikke alle Steder, der fandtes blot en Bibel. Fra 1770 møder man i flere Inventarier fra jyske Skoler Bemærkningen »ingen Bog af nogen Slags«. En stor Del af Undervisningen foregik ved, at Børnene gentog Læreren Ord, og man kunde da ogsaa træffe baade Børn og voksne, der kunde hele deres Katekismus eller store Stykker af Bibelen udenad, men som havde Vanskeligheder ved at stave sig gennem en Tekst.

Selve Stoffets Trivialitet øgedes yderligere ved Lærernes Uduelighed og manglende Interesse. Gennem det 18. Aarhundrede var de fleste Lærere Folk, der havde valgt denne Stilling, fordi de ikke kunde blive noget andet. Betegnelser som forhen Tømrer, Husmand, Tjener, Sømmand, Bondekarl er almindelige; disse Mennesker manglede ikke alene Forstaaelse af og Kundskab til at yde Undervisning, men de førte med sig ind i Skolen alle deres tidligere Livsvaner. Forordningens Krav om Moralitet maatte man se gennem Fingrene med, hvis man overhovedet vilde have Lærere til de daarligt lønnede Embeder; deres Optræden i Skolen var raa og ubehøvlet, selv efter Datidens Maalestok. Eder og Skældsord hørte til Dagens Orden, og »deres Undervisning var Opremsning, deres Grunde til at gøre Sandheden indlysende var vægtige Følger og smidige Haselsække«. Intet Under, at Børnene kom saa lidt i Skolen som muligt. Det kostede hovne Kinder og ømme Lænder at være »smaat kørende« i Datidens Skoler.

Paa den anden Side var det heller ikke opmuntrende at være Lærer. At komme ind i den forpestede Skolestue med Børn i alle mulige Aldre og paa alle mulige Stadier kunde nok sætte en Mand i daarligt Humør. Følgende noget dra- stige, men meget rammende Skildring af en Skoledag omkring 1780 er givet af Præsten P. C. Steenwinkel:

„Her sidder i en Skole en Snes Børn, større eller mindre mellem hinanden. Nogle skal kende Bogstaver, andre stave, nogle læse indenad, andre udenad, En forfærdelig Larm! I de stille Mellemrum raaber Skolemesteren: læser Børn; og nu opløfter alle Stemmer sig med mueligst Styrke, og ABC og Katekismus, Evangeliebog og Forklaring synges i saa skrigende og uangenem en Koncert imellem hinanden, at det ikke var at undre, om Skolemesteren blev forrykt. Midt under dennē voldsomme Støj kommer en efter anden op med sin Lektie. Her skraales ham atter Ørene fulde. Medens han hører den ene, spøger de andre. Stille! raaber Skolemesteren. Hvad var det, du sagde? Skrup, Skrap! Nu tuder en, saa griner en anden. Endelig er Timen forbi. Lægger sammen, raaber den plagede Mand, og saa den sidste Torden af Træskoene — saa lukkes Dørene, og den Dag er borte. Gud ved til hvad Nytte“.

Der kunde nok trænges til oplivende Momenter i det 18. Aarhundredes Skoler; men de har kun været faa, for det var ikke alle Steder som i Grevinge, at Vædderen fra Faarestien ved Siden af pludselig trykkede den tynde Lervæg ind og havnede midt i Skolestuen, sikkert til stor Jubel for de forsamlede Børn, eller som i Staarup, hvor Skolestuen ogsaa tjente til Hønsehus, saaledes at Børn og Høns vandrede om mellem hinanden.

Det her fremstillede viser Gennemsnitsskolen i det 18. Aarhundrede. Der var dem, der var bedre, især blandt Degneskolerne, men ogsaa dem, der var ringere. Omtrent saadan maa man tænke sig, at Forholdene har været i Bredetved Skole paa nævnte Tidspunkt. Man tør ikke regne den til de bedre efter de Beskrivelser, der findes af dens Inventarium og Vedligeholdelse. Den 83-aarige Peder Arabo har sikkert ogsaa haft sit Besvær med at holde Disciplin og røgte sit øvrige Hverv. Men han var nødt til

at blive saa længe, han kunde, for at skaffe sig det daglige Brød, som Datidens Skolemestre maatte fortjene saa surt.

Lærerlønningerne var saa lidt som de andre Bestillingsmandslønninger imponerende. Forordningen af 1739 havde fastsat Lønnen til 12 Rgd. i Penge, 5 Td. Rug, 7 Td. Byg, fri Græsning og Foder til 2 Køer og 6 Faar samt 25 a 30 Bønderlæs Tørv eller Brænde. Dertil kom saa, hvad Indskrivningspenge, fastsat til 4 sk. pr. Barn, og Betaling for Skrive- og Regneundervisning kunde indbringe. Desforuden var Skoleholderne fritaget for at betale Skat. Hvis Priserne¹⁾ paa 1 Td. Rug paa denne Tid sættes til cirka 2 Rgd. og paa 1 Td. Byg til cirka 1½, vil det sige, at Forordningens Løn, udover Brændsel og Foder, omsat i Penge udgjorde 12 + 10 + 10½ eller i alt 32½ Rgd. Ved Rytter-skolerne var Lønnen sat til 24 Rgd. intet Korn, men ellers omtrent som senere i 1739.

Plakaten af 1740 gjorde imidlertid disse Bestemmelser illusoriske, idet den lod Proprietærerne bestemme Lønnen, »da Kongen formoder, at de behandler Skoleholderne saaledes, at disse ikke skal gøre deres Arbejde sukkende«. Dette fromme Ønske gik dog ikke i Opfyldelse. Der var Steder, hvor Lønnen var efter Forordningen og endog bedre, andre Steder langt ringere. Her skal nævnes nogle Eksempler. I Havrebjerg fastsattes den 1742 til 12 Rgd., 4 Td. Rug, 4 Td. Byg, 30 Læs Tørv, Græs til 1 Ko og 3 Faar samt 2 Læs Ho og 3 Læs Halm, altsaa ringere end Forordningen. I Stenstrup samme Tid 24 Rgd. og fornøden Ildebrand, Fuglebjerg — von Plessens Skole — 52 Rgd., Særløse 10 Rgd., 4 Td. Rug, 4 Td. Byg, 4 Rgd. til Ildebrand, Foder og Græs til 2 Køer. I Bredetved var den 1742 24 Rgd., heraf 4 som Degnens Substitut (Tølløse), 25 Læs Tørv og Foder og Græs til 1 Ko og 6 Faar. Bredetved Skoleholder var blandt de daarligere lønnede, og da der ikke indgik Kornløn, er Lønnen med de stigende Priser mod

1) Kornpriserne beregnet paa Grundlag af „Kapitelstakster i ældre og yngre Tid“.

Aarhundredets Slutning blevet betydelig ringere i Forhold til de Steder, hvor en Del af Lønnen ydedes i Korn.

Hvordan forholdt Skoleholderens Løn sig nu til hans »Embedsbrødres«, Præstens og Degnens. Til Sammenligning skal fremføres nogle Eksempler paa disses Indtægter, først nogle samtidige Præstelønninger. I Græsted havde Præsten 378 Rgd., i Helsingø 304, i Ramløse 322, i Tikøb 580, i Giesløv 381 og i Strø 250 Rgd., og nogle Degneindtægter. Degnenes Indtægter som Skoleholdere beløb sig ud over Foder til Kreaturer som Regel kun til 5—10 Rgd., men dertil kom saa de egentlige Degneindtægter: Tiende m. m. — alt i alt kunde den da være: Orø ca. 80 Rgd., Draaby 160, Veyby 107, Helsingø 111 og Ramløse 115 Rgd.

Ved Sammenligning ses det, at Skoleholderne økonomisk set laa langt under Præster og Degne; dertil maa endda bemærkes, at særlig Præsternes Indtægter mange Steder laa over, hvad der blev angivet paa Indberetningerne, da en stor Del af den stammede fra Præstegaardens Drift og derfor ikke lod sig nøjagtig opgøre. Ledige Degneembeder var da ogsaa meget eftertragtede af Skoleholdere.

En Sammenligning af Skoleholdernes og Bøndernes økonomiske Kaar lader sig vanskeligt anstille, da et blot nogenlunde nøjagtigt Sammenligningsgrundlag mangler. Men ved at gennemgaa en Række Skifteprotokoller synes det at fremgaa, at det er de færreste Skoleholdere, der økonomisk kommer paa Højde med de almindelige Gaardmænd endsige med de mere velhavende. Skoleholderne har hørt til de daarligst stillede Samfundsmedlemmer, ikke underligt at mange — for det gælder saa langt fra alle — hørte til Samfundets sletteste Elementer. Denne Vurdering underbygges derved, at de kun nød liden social Anseelse, de regnedes nærmest som hørende til Husmandsstanden.

Endnu 1810 viser Aagerup Sogns Skolekasseregnskab, at det Beløb, som Skoleholderen i Bredetved modtog fra Patronen, stadig kun var 20 Rgd. Omtrent samtidig gives der dog følgende Beskrivelse af hans Løn: »Skolelæreren

i Bredetved har 30 Rgd. Løn i Penge foruden 4 Rgd. som Degnens Substitut, Indkomsten af 2 eller 3 Td. Land, som ligger til hans Skole, Fourage efter Skoleforordningen af 1739 af de 21 Gaarde i Sognet, samt 1 Læs Tørv af hver Gaardmand. Eftersom denne Skoleholder ingen Sæd oppebærer, saa er hans Løn knap og kræves en Forhøjelse af 10 til 20 Rgd.« Heraf synes det at fremgaa, at han allerede da har faaet en Forhøjelse paa 10 Rgd.

Pengenes synkende Værdi efter 1810 bragte Lønnens Købekraft ned til næsten intet. Kornpriserne steg voldsomt og naaede 1816 op paa en Maksimumspris af 19 Rgd. for 1 Td. Rug og 14 for 1 Td. Byg. Allerede 1817 var den dog faldet til ca. 14,5 for Rug og 8,5 for Byg og 1818 til 7,5 Rgd. for 1 Td. Rug. Dette Fald fortsattes frem gennem 20'erne med Pengenes stigende Værdi, og Priserne var 1829 naaet ned til ca. 3,6 Rgd. for Rug og ca. 2 for Byg pr. Td. Aarene fra 1808 til 1820 har været drøje at komme igennem. Det skulde være en dygtig Økonom, der kunde faa Pengene til at strække til.

Man forsøgte at bøde paa Lærernes stærkt forringede økonomiske Stilling ved at forhøje Lønnen. 9. Januar 1813 blev Hans Olsen bevilget et Tillæg paa 30 Rgd. aarlig, der efter Forordningen af 5. Januar 1813 kunde omskrives til 8. Rbd. 10 sk. 1815 angives hans Løn til 50 Rbd. 3 mk. 6 sk. I disse daarlige Aar var det et stort Minus, at der ingen Kornløn fandtes. De smaa Tillæg, der i Kriseaarene blev ydet, bødede kun slet paa Lønnens forringede Købekraft. 1812 fik Hans Olsen et Tillæg paa 50 dl., det omsattes til 28 Rbd. 10 sk. og igen 1819 til 40 Rbd. Det er medregnet i de 50 Rbd., der nævnes som Løn 1815, d. v. s. en Sum, for hvilken der kunde købes knapt 3 Td. Rug eller ca. 4 Td. Byg. Har der ikke været sørget for en god Kartoffelhøst det Aar, har »den staaet paa Smalkost« i Bredetved Skole. Da var det noget andet at faa sin faste Rug- og Bygløn foruden Pengelønnen med Tillæg.

Fra 1817 findes en specificeret Redegørelse over de

aarlige Indkomster, som Bredetved Skoleholder oppebar af enhver Mand i Sognet. Den ser saaledes ud:

Af S. T. Hr. Conferentsraad Seidelin som			
Skolepatron	20 Rbd.		
og for det mig 1812 forundte Tillæg 30 Rbd., hvoraf jeg kun oppebærer	15 ..		
For Degnetjenesten i Kirken	4 ..		
Højtidsoffer	1 ..		
Brændsel 6 Læs			
Af Tølløse Degnekald	10 ..		
Af Tølløse Degnekald efter Skolens Fundats som Substitut	4 ..		
Af Tølløse Degnekalds Højtidsoffer	8 ..	4 mk.	2 sk.
Af Tølløse Sognekalds Accidenter	10 ..	3 ..	

I alt ... 52 Rbd. 7 mk. 7 sk.			
(omregnet i Seddelværdi).			

Af de 19 Gaardbeboere oppebæres af enhver af de 16 Gaardmænd 1 Læs Tørv, ligeledes Fourage 4 Læs Hø og 4 Læs Halm af enhver, af en Bonde i Aagerup 2 Læs Hø og 2 Læs Halm. De tvende Magistratbønder i Aagerup leverer hver 1 Læs Hø og 1 Læs Halm — i alt Fourage 68 Læs Hø og 68 Læs Halm.

Bredetved, d. 8. Maj 1817.

Hans Olsen.

Denne Størrelse havde Lønnen altsaa 1817. Hvor meget det er i Forhold til den oprindelige Løn fra 1742 ses deraf, at naar der for de førnævnte 24 Rdg. kunde faas 12 Td. Rug, strakte Lønnen nu kun til til Køb af ca. 3½ Td. Sagen er vanskelig at opgøre helt nøjagtig, da Forholdet mellem Sølv paa den ene Side og Sedler paa den anden stadig skiftede.

Med Skoleloven af 29. Juli 1814 kom der ogsaa ny Lønningsbestemmelser. Efter disse skulde en Lærers Løn være 6 Td. Rug og 10 Td. Byg in natura og 25 Td. Byg efter Kapitelstakst, desuden Bolig, Brændsel og Jord til 2 Køer og 6 Faar + Fourage. Omend Degneembederne ved første Vakance skulde nedlægges og Indtægterne heraf anvendes til Skolevæsenet, blev Lønnen adskillige Steder min-

